

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ The participation of the public in the conservation of forest resources.

สุวัฒน์ อินทรประไพ

Suwat Intarapapai

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Faculty of Humanities and Social Sciences Phetchabun Rajabhat University

E – mail : mcu_PhD@hotmail.com

บทคัดย่อ

ปัญหาการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เกิดจากปัญหาด้านการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรม ปัญหาที่ตัวบุคคลอันได้แก่ บทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดำเนินงานตามนโยบายโดยไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งระบบอุปถัมภ์ ทำให้ผู้ที่ให้การอุปถัมภ์จะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นระบบ ก่อให้เกิดอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในภาพรวม ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนจะเข้าร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติมากกว่าเข้าร่วมในขั้นตอนการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ ขั้นตอนการวางแผน และร่วมประเมินผล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงการให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามาก มีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ถ้าว่าไม่มีป่าไม้ สัตว์ทุกชนิดจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะในระบบนิเวศนั้น พืชเป็นผู้ผลิตอาหารและสัตว์เป็นผู้บริโภค หากว่าไม่มีพืช สัตว์ต้องอดอาหารตายอย่างแน่นอน ป่ามีคุณค่าอันนับแต่มีความสำคัญมากที่ได้ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อมเนกประการ โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้น น้อยคนนักที่จะเข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายป่านั้น ส่วนใหญ่เป็นผลทางอ้อม เช่น การเกิดน้ำท่วม ความแห้งแล้ง เป็นต้น ประโยชน์ของป่าไม้นั้นมีอีกมากมาย

การดำเนินการตามพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แล้วย่อมสามารถที่จะแก้ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ หากมีการนำแนวทางหรือหลักการของแนวพระราชดำริไปใช้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในจุดที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน และให้มีการปฏิบัติต่อเนื่อง ตลอดจนให้มีการติดตามประเมินผล สำหรับงานด้านอนุรักษ์

ทรัพยากรป่าไม้เป็นงานที่ต้องดำเนินการอย่างมีระบบแบบแผนและต้องใช้เวลา ตลอดทั้งเทคโนโลยี รวมทั้งงบประมาณและเจ้าหน้าที่ดำเนินการแก้ไข พัฒนาแล้วยังต้องพึงพาและแรงสนับสนุนความร่วมมือ ความเข้าใจของราษฎรที่อยู่ใกล้ชิดทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งราษฎรจะต้องเห็นรู้คุณค่า

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของประชาชน, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

Abstract

Problems of public participation Caused by political problems Economic problems Social, cultural, and personal problems, including The role of government officials who operate according to policies without promoting public participation Including patronage systems, allowing patrons to be beneficiaries Which problems are related to each other in a systematic way Causing obstacles in the participation of people in the overall picture The participation of people will participate in the process of action rather than participating in the process of finding problems and making decisions. Planning process And joint evaluation Most of which are only cooperating in compliance with the orders of the authorities.

Forestry is a very valuable resource. Useful both directly and indirectly If there is no forest All animals cannot live. Because in that ecosystem Plants are producers of food and animals as consumers. If without plants The animals have to starve to death. The forest has infinite value and is very important to benefit the whole nation. Both direct and indirect Especially the indirect benefits Very few people will understand the effects of forest destruction. Most are indirect effects such as flooding, drought, etc. The benefits of forests are many.

The implementation of various initiatives on the conservation of forest resources will be able to solve the problems of forest resource conservation. If the guidelines or principles of the royal initiative have been applied, it is considered as a guideline for similar problems. And to be continued As well as monitoring and evaluating For forest resource conservation, it is a task that requires systematic and time-consuming operations. Throughout the technology Including budget and staff to resolve Still need to develop and support

cooperation Understanding of people who are close to forest resources Which people must see the value.

Keyword : public participation, forest resource conservation

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการหรือแผนงานต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนในอันที่จะช่วยให้โครงการหรือแผนงานเหล่านั้น ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ แต่เนื่องจากชุมชนต่างๆ มีลักษณะทางด้านกายภาพและ ด้านสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนต่าง ๆ เหล่านั้น ทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงมีเนื้อหาแตกต่างกัน มีดังนี้

การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจ ในทุกระดับและทุกรูปแบบ ของกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และ โดยเฉพาะในบริบท ของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วม สัมพันธ์กับการเข้าร่วม ของมวลชนอย่างกว้างขวาง ในการเลือกการบริหารและการ ประเมินผลของแผนงานและโครงการ ต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น (ชินวัฒน์ สมสืบ, 2539 : 23)

รูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมไว้หลาย ทศวรรษอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

รูปแบบและประเภทของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการมีการรวมตัวเพื่อร่วมกันทำ ประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น ลูกเสือชาวบ้าน

2. องค์กรประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการ องค์กรเหล่านี้มีการจดทะเบียน ในรูปแบบของสมาคม มูลนิธิตามกฎหมาย

3. ตัวแทนบุคคล หรือตัวแทนขององค์กรเอกชน เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการนโยบาย คณะกรรมการเฉพาะกิจ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 10) นอกจากนี้ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นใน ชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน

- 2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของประชาชน
- 3) ร่วมนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไข ปัญหาและสนองความต้องการของสังคม
- 4) ร่วมการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมสูงสุด
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
- 8) ร่วมติดตาม ควบคุม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและ กิจกรรมที่ได้กำหนดไว้โดยเอกชนและรัฐบาล ให้เป็นประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

การพัฒนาไม่ว่าจะจัดขึ้นในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่สำคัญควรคำนึงถึงคือ ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีรัฐบาลคอยเป็นฝ่ายสนับสนุนช่วยเหลือในสิ่งที่เกินความสามารถของประชาชนที่จะทำได้ ดังนั้น การพึ่งพาตนเองจะเกิดขึ้นไม่ได้หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน การที่บุคคลต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาย่อมต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายประการ ดังที่จะได้เสนอต่อไปนี้เป็นคือ ความสำเร็จของการพัฒนาแบบระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่เริ่มว่ามีปัญหา หาสาเหตุของปัญหา การแก้ไขปัญหา ด้านการคิดว่าจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเต็มที่
2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของส่วนราชการด้วยการพัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถของประชาชนและประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อแก้ไขปัญหาเดือดร้อนของประชาชน สอนองผลประโยชน์ได้ถูกต้องตามเวลาและสถานที่

3. การสร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัยดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน อำนาจ อนันตชัย (2526 : 138)

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทควรเน้นที่หลักการผสมผสานการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน โดยยึดการพึ่งพาตนเองของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งถ้าหากคำนึงถึงลักษณะปัจเจกชนเป็นสำคัญ ก็สามารถแบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทออกเป็น 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคล เกิดจากความต้องการ ความคาดหวัง ความรู้สึกร่วม ประสงค์ในสิ่งต่าง ๆ

2. ปัจจัยภายนอกตัวบุคคล เกิดจากแรงผลักดันจากบุคคลอื่น หรือภาวะบีบคั้น

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ การวางแผน จัดการ และบริหารองค์กรและการใช้ทรัพยากรในที่สุด

2. ประชาชนจะต้องมีความพร้อมที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม

3. ประชาชนจะต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีความเต็มใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม มิใช่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ประชาชนมิได้ประสงค์จะเข้าร่วมนัยหนึ่งนัยใด

4. ประชาชนจะต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในการตัดสินใจและกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสม ประชาชนจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง ในระบบพื้นฐานทางการเมืองเป็นสำคัญ พิทยา บวรวัฒนา (2517)

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจะแบ่งเป็นหลายขั้นตอนแตกต่างกัน ตามแต่วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนตามที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการมีส่วนร่วม ที่เป็นการแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือก ที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนา โดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (John M. Cohen and Norman T. Up Hoff, 1980 : 219-222)

1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial Decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

1.2 การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (Ongoing Decision) เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

1.3 การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation Decision) เป็นการหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณี เช่น กลุ่มสตรี หรือกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำ และการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏในขั้นตอนนี้ยังแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) ได้แก่ การมีส่วนร่วมสละแรงกาย การสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์ และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ความเต็มใจ

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Administration and Contribution) จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ การฝึกอบรม ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการ หรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

2.3 การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่า มีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้ปฏิบัติ จะต่างจากการให้ความร่วมมือ เพราะการบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้น จะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

3. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) ยังแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

3.1 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ (Material Benefits) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือทรัพย์สิน

3.2 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม (Social Benefits) ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

3.3 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล (Personal Benefits) ได้แก่ ความนับถือตนเอง (Self-esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political Power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์ (Sense of Efficacy)

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผลและวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องเพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป แต่การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ ส่วนใหญ่บทบาทดังกล่าวจะเป็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยจะเป็นการประเมินผลของงบประมาณที่จัดสรรนั้นนำไปใช้อย่างไร บางกรณีแม้แต่เจ้าหน้าที่เองยังไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนดังกล่าว การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพลังความคิดของมวลชนที่จะทำให้โครงการพัฒนาหรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป Cohen and Up Hoff (อาทิตย์ อุไรรัตน์, 2522)

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน

Rifkin ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น 5 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมระดับเบื้องต้น ประชาชนเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์ จากโครงการหรือกิจกรรมเท่านั้น (People Participate in the Benefits of Programs) ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ เป็นการมีส่วนร่วมแบบรับผลประโยชน์ (Passive)

ระดับที่ 2 ชุมชนมีส่วนร่วมด้านแรงงาน กำลังเงิน หรือทรัพยากรอื่น ๆ ในการดำเนินงาน (People Participate in Program Activities) เมื่อชุมชนยังไม่ได้เป็นผู้ที่ร่วมงานอย่างแท้จริง จัดได้ว่าเป็นการร่วมมือแบบมีส่วนร่วม

ระดับที่ 3 สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ (People Participate in Implementing Health Programs) แม้ว่าชุมชนจะได้มีส่วนร่วมมากขึ้น แต่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกิจกรรม/โครงการยังถูกกำหนดจากผู้วางนโยบาย

ระดับที่ 4 สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรม ควบคุม กำกับและประเมินผล ว่าผลของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใด (People Participate in Monitoring and Evaluating Programs) แต่ผู้วางนโยบายยังกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกิจกรรมโครงการ

ระดับที่ 5 สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง (People Participate in Planning Programs) ในระดับประชาชนดำเนินการเองทั้งหมด โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน อันจะมีผลทำให้การดำเนินงานมีความยั่งยืนเป็นระดับสุดยอดของการมีส่วนร่วม (สุทัน ทาวงศ์มา, 2544)

มิติการมีส่วนร่วม (Dimensions)

ประกอบด้วยประเด็นคำถาม ดังนี้

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือ ร่วมในการคิดถึงปัญหา โดยระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการ ระหว่างดำเนินการ (โครงการเริ่มทำ) และการตัดสินใจดำเนินการ (โดยองค์กรของชุมชนหรือชาวบ้าน) ซึ่งในประเด็นนี้ Floyd Hunter (1971 : 5-6) อ้างใน อาทิตย์ อุไรรัตน์, 2522อธิบายให้ชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ เกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

- ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกันในสภาพปัญหาที่เผชิญร่วมกัน กลายเป็นความสนใจและกังวลใจของส่วนรวม

- ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ขณะนั้นผลักดันให้มุ่งสู่การรวมกลุ่ม วางแผนกระทำร่วมกัน

- การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา และต้องมีความเข้มข้นมากพอที่จะเกิดความคิดริเริ่มทำการที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เดือดร้อน

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารงาน กิจกรรมและการประสานงานขอความช่วยเหลือ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านวัตถุ สังคม ของแต่ละบุคคล

1.4 การมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผล (Evaluation) ของโครงการ

2. มีส่วนร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่

2.1 การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้านในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น

2.2 การพิจารณาคุณลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมอย่างไร (How) ได้แก่

3.1 ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เช่น การเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับในการเข้าร่วม

3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรง หรือผ่านองค์กรของชุมชน

3.3 ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม

3.4 ผลที่เกิดจากการเข้าร่วม เช่น เป็นการเสริมพลังหรืออำนาจองค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

บริบทของการมีส่วนร่วม (Contexts) ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะของกิจกรรม/โครงการ โดยพิจารณาจาก

1.1 ลักษณะของสิ่งที่นำเข้าไป เช่น ความซับซ้อนของโครงการและทรัพยากรที่ต้องการ

1.2 ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ เช่น ความเป็นรูปธรรม ความเป็นไปได้ และระยะเวลาที่ส่งผล

1.3 ลักษณะรูปแบบที่ต้องกำหนด เช่น การเชื่อมโยงโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ การเข้าถึงในแง่การบริหารจัดการ และการครอบคลุมเนื้อหาการบริหารงาน

2. สภาพแวดล้อมที่กระทบถึงกิจกรรม/โครงการ โดยพิจารณาจาก

2.1 ปัจจัยในอดีต เช่น ประสบการณ์รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ

2.2 ปัจจัยด้านกายภาพและธรรมชาติ เช่น ภูมิศาสตร์ และชีวภาพ

2.3 ปัจจัยทางสังคม เช่น ปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับอิทธิพลในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งสภาพแวดล้อมของ

ชุมชน เป็นปัจจัยทำให้เกิดปัญหา อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนดังที่นักวิชาการแต่ ละท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวเนื่องกับระบบสังคม วัฒนธรรม ที่จะเป็นพื้นฐานรองรับการมีส่วนร่วม ของประชาชน เนื่องจากระบบสังคมกำลังเปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคม อุตสาหกรรม ดังนั้น ความเชื่อที่ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องยืนอยู่บนพื้นฐานของการ พึ่งพาตนเองแบบสังคมชนบท เปลี่ยนเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนบนพื้นฐานของ ผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและอื่น ๆ แบบสังคมเมือง หรือสังคม อุตสาหกรรมมาแทนที่

2. ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากระบบกระจายอำนาจทางการเมือง การปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดิน พบว่า ไม่ได้มีการกระจายอำนาจที่แท้จริงให้แก่ประชาชน อคิน รพีพัฒน์ (2523) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจถูกจำกัด โดยลักษณะ โครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น ความเกรงใจมีผลทำให้คนมีตำแหน่งในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้รับเลือกจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ ลักษณะอีกประการคือ การไม่แสดงความเห็น ซึ่งอาจเกิดจากความเกรงใจหรือความกลัวเช่นเดียวกับที่ ฉลาดชาย รมิ ตานนท์ (2527) ได้พบว่า ปัญหาอุปสรรค คือ การที่ประชาชนขาดความสามารถที่จะยื่นหยัด พึ่งตนเองได้ อำนาจการต่อรองไม่มี หรือมีน้อย และหากยึดเอาแรงงานเป็นอำนาจการต่อรอง จะต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น การขัดแย้งภายในสมาชิก การต้องเผชิญหน้ากับนายทุน และ อำนาจทางราชการ

3. ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากข้าราชการและเจ้าหน้าที่ โดยข้าราชการที่มี คุณภาพจะมีส่วนในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และข้าราชการที่ด้อยคุณภาพ ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งขึ้นอยู่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐว่าจะแสดง บทบาทอย่างไร

4. ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากระบบการยึดเหี้ยมติดกิจกรรมโครงการให้กับ ชาวบ้าน พบว่า จังหวะการทำงานของภาครัฐและของประชาชนในชนบท ไม่สอดคล้องกัน เช่น การไต่ถามประมาณดำเนินงานมาในช่วงที่ประชาชนอยู่ในฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิต ทางการเกษตร

5. ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากการจัดระบบโครงสร้างการบริหารจัดการภายใน หมู่บ้าน พบว่า ระบบการจัดโครงสร้างการบริหารจัดการภายในหมู่บ้าน ยังไม่สอดคล้องกับ ระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การไม่กระจายอำนาจหน้าที่ให้กับประชาชน โดย

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (อ้างแล้ว) กล่าวว่า ความล้มเหลวของการพัฒนาทุกชนิดในประเทศเกิดจากการไม่กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง และการบริหารโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ตกอยู่ในคนสามกลุ่มคือ ทหาร นายทุน และข้าราชการ トラบใดที่ยังไม่มีการเปลี่ยนโครงสร้าง จะยากต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

6. ปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากอิทธิพลของการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ทางระบบสื่อสารมวลชน พบว่า มีลักษณะสวนทางกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคน

7. ปัญหาอุปสรรคจากระบบอุปถัมภ์ อคิน รพีพัฒน์ (อ้างแล้ว) กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์ (Entourage) เป็นปัญหาที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ซึ่งความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นลักษณะการจัดสมาชิกของกลุ่มลดหลั่นเป็นชั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เสมอภาค ในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ต่อหน่วยงานของรัฐจะเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ ทินพันธ์ นาคะตะ (2516)

ดังนั้น ปัญหาการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เกิดจากปัญหาด้านการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรม ปัญหาที่ตัวบุคคลอันได้แก่ บทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดำเนินงานตามนโยบายโดยไม่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งระบบอุปถัมภ์ทำให้ผู้ที่ให้การอุปถัมภ์จะเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ จะมีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นระบบ ก่อให้เกิดอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในภาพรวม ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนจะเข้าร่วมในขั้นตอนการปฏิบัติมากกว่าเข้าร่วมในขั้นตอนการค้นหาปัญหาและตัดสินใจ ขั้นตอนการวางแผน และร่วมประเมินผล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงการให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่

แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ความหมายของทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้ หมายถึง พันธุ์ไม้ทุกชนิดที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีปริมาณต้นไม้หนาแน่นเพียงพอ มีพื้นที่กว้างขวางพอที่จะมีอิทธิพลต่อดินฟ้าอากาศในท้องถิ่นนั้น ๆ และสภาพทางนิเวศน์มีความแตกต่างจากพื้นที่ดินภายนอกโดยทั่วไป ดังนั้น เมื่อทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษยชาติ ดังนั้น มนุษย์ทุกคนจึงควรที่จะตระหนักถึงความสำคัญและมีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อไม่ให้ทรัพยากรอันมีค่าได้สูญไป จะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

ป่าไม้ในแง่ของกฎหมาย หมายถึง “ที่ดิน รวมตลอดถึง ภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเลที่ยังมิได้มีบุคคลได้ครอบครองตามกฎหมาย” ในทาง นิเวศวิทยาป่า คือ “สังคมของพืชและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น” สัตว์ต่าง ๆ ซึ่ง รวมทั้งนก แมลง สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และอื่น ๆ ต่างก็อาศัยป่าเป็นถิ่นที่อยู่ อาศัย พืชและสัตว์ในป่าหลายชนิดเป็นแหล่งพันธุกรรมที่มีคุณค่าสำหรับการเพาะเลี้ยงใน อนาคต (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2531) ทวี และทัศนีย์ (2523 : 6)

ป่าไม้นั้นประกอบขึ้นด้วยบรรดาดินไม้ใหญ่ น้อย ดิน หิน น้ำ สัตว์ป่า แมลง พืชต่าง ๆ รวมทั้ง ทิวทัศน์และบรรยากาศที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของสิ่งเหล่านี้ ป่าไม้มีความสัมพันธ์อย่าง ใกล้ชิดกับเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เกี่ยวข้องในด้านของมนุษย์อันเป็นองค์ประกอบ ของสังคม อำนวย คงวนิช (2528 : 4)

สรุปความหมายทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง พันธุ์ไม้ทุกชนิด รวมถึง ดิน หิน น้ำ สัตว์ ป่า แมลง รวมทั้งทิวทัศน์และบรรยากาศที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น จึงควร ที่จะตระหนักถึงความสำคัญและมีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อไม่ให้ทรัพยากรอันมีค่าได้ สูญไป จะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีคุณค่า และมี ประสิทธิภาพมากที่สุด ก่อให้เกิดประโยชน์กับมวลมนุษย์มากที่สุด ทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งการจัดการ การป้องกัน การบำรุงรักษา และการเผยแพร่ความรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ยังยืนต่อไป อดิสรณ์ กองเพิ่มพูน (2543 : 5)

จากความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าว สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ไม้เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาดและอย่างมีประสิทธิภาพให้เป็นประโยชน์ต่อ มนุษย์มากที่สุดเป็นเวลานานที่สุดโดยมีการสูญเสียจากการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด

พระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

“เรื่องป่า 3 อย่าง คือ ไม้ฟืน ไม้ผล ไม้สร้างบ้าน ประชาชนมีความรู้ทั้งคนที่อยู่บน ภูเขาทั้งคนที่อยู่ในที่ราบเขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้ว เขากำกันอย่างดี เขามี ความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้ไว้ แต่ว่าที่ เสียไปเพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่องไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกิจกรรมมานานแล้ว ก็ ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวก ก็เลยทำให้ลืมน่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกรรม ที่ถูกต้อง” พระราชทานในวันปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ ณ สำนักงานเกษตร ภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ 16 กุมภาพันธ์ 2524

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่อำนวยความสะดวกทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่มนุษยชาติมากมายหลายประการ นับตั้งแต่รักษาคุณภาพดินฟ้าอากาศให้อยู่ในสภาพปกติ ไม่แปรปรวน รักษาต้นน้ำลำธาร พันธุ์พืชชนิดและสัตว์ชาติเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ให้มนุษย์ได้บริโภคใช้สอยและประกอบอาชีพด้านการทำไม้ การเก็บหาของป่า การขนส่ง การอุตสาหกรรม การผลิตไม้แปรรูป และผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ใช้วัตถุดิบจากไม้และของป่า ตลอดจนการส่งจำหน่ายเป็นรายได้แก่ประชาชนและประเทศชาติอีกทางหนึ่งด้วยแต่ในสภาพปัจจุบัน ประชากรไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้ เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ลักลอบตัดไม้เพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมและเผาถ่าน นอกจากนั้นแล้ว การเร่งรัดการดำเนินงานบางโครงการ เช่น ก่อสร้างถนน สร้างเขื่อน เป็นต้น มีการตัดไม้โดยไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลให้ป่าไม้ของประเทศไทยในปัจจุบันมีเนื้อที่ลดลง และบางแห่งอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทราบถึงปัญหาด้านนี้ ได้มีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาป่าไม้ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ดังเช่นในอดีต เพื่อเป็นการยังประโยชน์ให้แก่ประชาชนถ้วนหน้า ดังแนวพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาป่าไม้ เมื่อ พ.ศ. 2523 ดังนี้

“แต่ป่าไม้ที่จะปลูกนั้น สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้าง ๆ ใหญ่ ๆ การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้ รู้สึกว่าจะไม่ใช่ป่าไม้เป็นสวนหรือจะเป็นสวนมากกว่าเป็นป่าไม้ แต่ว่าในความหมายของการช่วยเพื่อต้นน้ำลำธารนั้น ป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้มากก็ตาม หรือเป็นสวนไม้ฟืนก็ตาม นั่นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่า คือ เป็นต้นไม้ และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้”

สำหรับพระราชกระแสรับสั่งเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พอที่จะสรุปแนวพระราชดำริได้ดังต่อไปนี้

ด้านการปลูกป่าทดแทน

1. ปลูกป่าทดแทนพื้นที่ป่าไม้ถูกบุกรุกแผ้วถาง และพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม
2. ปลูกป่าเนื่องจากพื้นที่ตามบริเวณอ่างเก็บน้ำหรือเหนืออ่างเก็บน้ำ ไม่มีความชุ่มชื้นยาวนานพอ

3. ปลูกป่าบนเขาสูง เนื่องจากสภาพป่าบนที่เขาสองทนต์โทรม ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ
ลุ่มน้ำตอนล่าง

4. ปลูกป่าเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำและแหล่งน้ำให้มีน้ำสะอาดบริโภค

5. ปลูกป่าเพื่อให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยให้ราษฎรในท้องถิ่นนั้น ๆ และเป็น การ
สร้างความเข้าใจให้ราษฎรเห็นความสำคัญของการปลูกป่า

6. ปลูกป่าเสริมธรรมชาติเป็นการเพิ่มที่อยู่อาศัยแก่สัตว์ป่า

ด้านการพัฒนาวิจัยด้านป่าไม้

1. ดำเนินการศึกษาวิจัยด้านป่าไม้ ในรูปแบบที่แตกต่างกันตามสภาพท้องถิ่น

2. ทำการศึกษาพัฒนาและวิจัยความสัมพันธ์ของป่าไม้กับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ป่า
ไม้ประมง ในพื้นที่ป่าชายเลน การพัฒนาด้านชลประทานเกี่ยวกับป่าไม้ โดยการจ่ายน้ำตาม
แหล่งน้ำในช่วงฤดูร้อน (แล้ง) เพื่อให้มีความชุ่มชื้น และทำให้ป่าต้นน้ำลำธารมีความชุ่มชื้น
สมบูรณ์ตลอดทั้งปี และปลูกไม้พื้นล่างเสริมเพื่อช่วยลดความรุนแรงของกระแสน้ำในฤดูฝน

3. ศึกษาเกี่ยวกับการป้องกันไฟป่า โดยใช้ระบบเปียก (ความชื้น) เป็นต้น

ปัญหาด้านป่าไม้ สัดส่วนของพื้นที่ป่าไม้ที่เหมาะสมต่อการรักษาคุณธรรมชาติใน
ความเห็นของนักวิชาการ ควรจะมีเนื้อที่ประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมดทั่วประเทศ
ส่วนในกรณีของประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นมากเช่นนี้ พื้นที่ป่าไม้อาจจะลดลง
ได้บ้าง รัฐบาลได้มีนโยบายกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้เหลือไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้ง
ประเทศ โดยมีหลักเกณฑ์ในการแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็น 2 ประเภท คือป่าเพื่อเศรษฐกิจ
กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้ และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 25 ของ
พื้นที่ทั้งประเทศ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์
สัตว์ป่าที่หายาก และป้องกันภัยธรรมชาติอันจะเกิดจากน้ำท่วม

การดำเนินการตามพระราชดำริต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แล้ว
ย่อมสามารถที่จะแก้ปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้ หากมีการนำแนวทางหรือ
หลักการของแนวพระราชดำริไปใช้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในจุดที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน
และให้มีการปฏิบัติต่อเนื่อง ตลอดจนให้มีการติดตามประเมินผล สำหรับงานด้านอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้เป็นงานที่ต้องดำเนินการอย่างมีระบบแบบแผนและต้องใช้เวลา ตลอดทั้ง
เทคโนโลยี รวมทั้งงบประมาณและเจ้าหน้าที่ดำเนินการแก้ไข พัฒนาแล้วยังต้องพึ่งพาและแรง
สนับสนุนความร่วมมือ ความเข้าใจของราษฎรที่อยู่ใกล้ชิดทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งราษฎรจะต้อง
เห็นคุณค่า และความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วย การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

จึงจะสัมฤทธิ์ผล อย่างไรก็ตาม การดำเนินตามแนวทางพระราชดำรินี้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลประโยชน์ที่จะได้รับส่วนใหญ่มักจะตกอยู่กับพสกนิกร ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร ซึ่งราษฎรเหล่านี้หากมีความเป็นอยู่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีหลักแหล่งในการประกอบอาชีพที่แน่นอน ไม่มีการอพยพเคลื่อนย้ายปัญหาการบุกรุกทำลายป่าเพื่อเอาพื้นที่ทำการเกษตรกรรม อย่างน้อยที่สุดก็สามารถหยุดยั้งลงได้ หรือจำกัดขอบเขตในการบุกรุกทำลายป่าจากกลุ่มคนเหล่านั้นได้ และหากคนกลุ่มนี้ได้มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเขาจะต้องหวงแหนและช่วยกันดูแลคุ้มครอง เพราะเป็นที่ให้หรือจะสร้างคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ต่อชุมชนของเขาเหล่านั้น และประเทศชาติโดยส่วนรวมต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การอนุรักษ์ คือ ให้องค์กรที่เกี่ยวข้องปรับนโยบาย และวิธีการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้เสียใหม่ โดยคำนึงถึงความต้องการและปัญหาของชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ ปลุกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม่ว่า เป็นปัจจัยที่จะรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์จะต้องทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในการเป็นเจ้าของป่าไม้ โดยให้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและมีโอกาสใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่เขาปลูกขึ้นเช่นเดียวกับที่เขาใช้ทรัพยากรที่เขาเป็นเจ้าของอยู่ หากจะมีการจัดสรรป่าสัมปทานให้เอกชนจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นในแง่การรักษาทรัพยากรป่าไม้เป็นหลัก โดยกวัดขั้นอย่างเข้มงวด พัฒนาคุณภาพของดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ดินเดิมโดยไม่ต้องตัดไม้หรือหักล้างถางเพิ่มอีก หากจะสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ รัฐบาลจะต้องพิจารณาโดยรอบคอบ ถึงผลดีผลเสีย ผลกระทบที่จะเกิดตามมา แต่ถ้าตัดสินใจสร้างก็ต้องเร่งรีบดำเนินการเพื่อประหยัดงบประมาณและควรปรับแนวทางในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชนบทไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเน้นการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม อันเป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ การพัฒนาลักษณะนี้จะก่อให้เกิดผลเสียด้านมลภาวะในภายหลังอย่างที่เคยเป็นมา (มงคล สุขใส, 2536 : 30)

การอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ให้เกิดความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรอื่นในเวลาเดียวกันด้วย และจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ต้องมีความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติ และนำเอาวิทยาการต่าง ๆ มาช่วยในการใช้ทรัพยากรให้เป็นไปอย่างประหยัด เพื่อให้

ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ให้มากที่สุดและนานที่สุดเท่าที่จะทำได้สมนึก อ่อนเอิบ (2519 : 80)

แนวทางเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

1. นโยบายการจัดการป่าไม้ โดยรัฐควรจะวางนโยบายมุ่งหนักไปในการจัดการป่าที่จัดไว้สำหรับเป็นป่าป้องกันภัย หรือเป็นป่าเพื่อประโยชน์แบบเอนกประสงค์ให้มากที่สุด ซึ่งได้แก่ ป่าต้นน้ำลำธาร อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า สำหรับป่าเพื่อผลิตผลทางการค้าไม้นั้น ควรที่รัฐจะได้ทุ่มเทดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าอย่างจริงจัง และควรได้พิจารณาแบ่งเบาภาระการปลูกสร้างสวนป่าให้เอกชนและชุมชนดำเนินการให้มากยิ่งขึ้น

2. การปลูกสร้างสวนป่า ซึ่งการปลูกสร้างควรเลือกปลูกในที่ที่เหมาะสมและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ และโดยประหยัดก่อน

3. การดำเนินในด้านการอนุรักษ์ โดยดำเนินการดังนี้

3.1) กำหนดป่าที่เป็นต้นน้ำลำธาร อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าให้แน่นอน แล้วเข้าดำเนินการควบคุมป้องกันอย่างจริงจัง

3.2) กำหนดขอบเขตให้เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวเขา ควบคุมไม่ให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและทำไร่เลื่อนลอย แล้วพยายามส่งเสริมให้ปลูกไม้ยืนต้น กรณีของพืชไร่ ก็ควรแนะนำให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินบนภูเขาให้ถูกต้องตามหลักอนุรักษ์ดินและน้ำ

3.3) ปลูกป่าและพืชคลุมดิน ในบริเวณที่แผ้วถางและปราศจากพืชคลุมดิน

3.4) การป้องกันไฟไหม้ป่า

3.5) การก่อสร้างทางด้านวิศวกรรมควบคู่กับการปลูกป่า เช่น การปรับพื้นที่และการสร้างเหมืองฝายกั้นและเก็บกักน้ำและตะกอน ไม่ให้ไหลรุนแรงจนเป็นอันตรายต่อพื้นที่การเกษตรบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง เป็นต้น

4. การเพิ่มผลผลิตและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ เช่น นโยบายการให้เอกชนมีบทบาทในการปลูกสร้างสวนป่า การส่งเสริมให้มีการลงทุนสร้างโรงงานอุตสาหกรรมผลิตผลป่าไม้ เพราะเป็นการให้ตระหนักถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจและการตลาด ซึ่งจะเป็นการช่วยลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศแล้วยังเป็นการเพิ่มผลผลิตป่าไม้ และช่วยให้สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้นด้วย

5. การให้การศึกษอบรมเผยแพร่ความรู้และการประชาสัมพันธ์ ควรให้ประชาชนทุกคนได้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และโทษของการทำลาย รวมทั้งวิธีการ

อนุรักษ์ ซึ่งเป็นวิธีทางหนึ่งที่จะช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติประสบความสำเร็จได้รวดเร็วยิ่งขึ้น (สำนักงานสารนิเทศ, 2536 : 8)

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ

1. บริเวณที่เป็นป่าอยู่แล้ว ก็พยายามรักษาให้คงสภาพเป็นป่าต่อไป การบำรุงรักษาป่าไม้ มีสภาพเป็นป่าอยู่ตลอดไปทำได้โดย

1.1) การกำหนดพื้นที่ป่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และวนอุทยาน

1.2) ออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้โดยตรง เช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

1.3) เร่งสำรวจพื้นที่ป่าไม้ของชาติ เพื่อให้มีการใช้ที่ดินป่าไม้ตรงตามสมรรถนะของที่ดิน

1.4) เพิ่มงบประมาณ กำลังคน และควบคุมให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

1.5) การป้องกันไฟป่า โดยจัดเจ้าหน้าที่ดูแลสอดส่องทำแนวกันไฟ และจัดเตรียมอุปกรณ์ในการดับไฟป่า

2. บริเวณป่าที่ถูกทำลายไปแล้วก็พยายามแปรสภาพให้กลับคืนเป็นป่าอีก ทำได้โดย

2.1) การปลูกป่า

2.2) การลดความต้องการใช้ไม้จากแหล่งภายในประเทศ

2.3) การให้การศึกษาแก่นักเรียนเพื่อให้ได้แกมมีความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับป่าไม้อย่างถูกต้อง

2.4) การให้การประชาสัมพันธ์โดยทางวิทยุ ป้ายโฆษณา เอกสารสิ่งพิมพ์ การจัดอบรม และการประกวดคำขวัญเกี่ยวกับป่าไม้ โสมศรี มหุทธราถุธิกร (2538 : 52-101) แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ ดังนี้

1. ยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ ในอดีตที่ผ่านมาการให้สัมปทานป่าไม้ ก่อให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก จนทำให้ธรรมชาติขาดความสมดุล การยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ จะเป็นผลดีต่อการฟื้นฟูและป้องกันการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ที่มีประสิทธิภาพ

2. การป้องกันการบุกรุกทำลายป่าเพื่อประโยชน์ทำการเพาะปลูก หรือการลักลอบตัดไม้ เพื่อนำไปทำประโยชน์ที่มีส่วนทำให้ปริมาณป่าไม้ลดลงมาก การปฏิบัติตามกฎหมายและไม่ลอบเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่า จึงเป็นการอนุรักษ์ได้ทางหนึ่ง

3. การป้องกันไฟป่า ในแต่ละปีไม้ถูกเผาทำลายทั้งจากการเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และโดยการจุดเผาของประชาชนจำนวนมาก ทำให้ต้นไม้ทุกชนิดถูกทำลายหมดรวมทั้งทำให้สัตว์ป่าขาดที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร การร่วมมือป้องกันสกัดกั้นไม่ให้เกิดไฟป่าจะเป็นผลดีทางหนึ่งที่จะทำให้ต้นไม้ในป่าเจริญเติบโตเป็นป่าที่สมบูรณ์ต่อไป

4. การใช้ไม้อย่างประหยัด การใช้ไม้ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ จึงควรเป็นไปอย่างประหยัด และใช้ประโยชน์ให้เกิดคุ้มค่าสูงสุด

5. การใช้วัสดุอื่นแทนไม้ การก่อสร้างบ้านเรือนและเครื่องใช้ชนิดต่าง ๆ ควรใช้วัสดุอื่นทดแทนการใช้ไม้ให้มากที่สุด ไม่ควรใช้ไม้อย่างไม่จำเป็น มีวัสดุหลายอย่างใช้แทนไม้ได้ เช่น ปูนซีเมนต์ เหล็ก เป็นต้น

6. การปลูกป่าและการดูแลให้ป่าไม้ฟื้นฟูสภาพขึ้นมาใหม่ จะเป็นการเร่งและช่วยทำให้เป็นป่าที่สมบูรณ์เร็วขึ้น วินัย วีระพัฒนานนท์ (2534) ได้เสนอการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ดังนี้

1) การปลูกป่าทดแทน สามารถที่จะดำเนินการได้ทั้งรัฐบาล เอกชน และอาสาสมัคร ซึ่งรัฐบาลจะต้องช่วยอำนวยความสะดวกให้ การปลูกป่าแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

1.1) การทำป่าสงวน เป็นการขยายพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายหรือนำพื้นที่ว่างเปล่ามาใช้ประโยชน์

1.2) สวนพฤกษศาสตร์ เป็นการรวบรวมเอาพันธุ์ไม้นานาชนิดมาปลูกรวมกัน เพื่อความรู้ทางพฤกษศาสตร์และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

1.3) สวนรุกขชาติ เป็นสวนขนาดเล็กที่นำพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจและเป็นพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น มิได้แยกหมวดหมู่เหมือนสวนพฤกษศาสตร์

1.4) สวนสาธารณะ จะมีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และไม้ยืนต้นเพื่อเกิดความร่มเงา เพื่อให้ประชาชนได้พักผ่อนในยามว่าง

2) การดำเนินการคุ้มครองป่าไม้ กระทำโดยอาศัยกฎหมายเพื่อประกาศพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตหวงห้าม ห้ามไม่ให้ประชาชนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อื่นใดจากป่าไม้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1) อุทยานแห่งชาติ เป็นป่าธรรมชาติที่ทางราชการเห็นความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์พื้นที่ไว้ เพื่อประโยชน์ในการรักษาต้นน้ำลำธาร เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและสงวนพันธุ์สัตว์ป่าไว้ มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10 ตารางกิโลเมตร และเป็นธรรมชาติที่สวยงาม การจัดตั้งต้องประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกา

2.2) วนอุทยาน เป็นป่าที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามปรากฏอยู่ เช่น น้ำตก ถ้ำ ชายหาด และหุบเขา เป็นต้น โดยมีการปรับและตกแต่งพื้นที่เพียงเล็กน้อย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาพักผ่อนหย่อนใจ

2.3) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นพื้นที่ป่าสงวนไว้เพื่อให้เป็นถิ่นที่พักถาวรและปลอดภัยของสัตว์ป่า

3) ขจัดการบุกรุกทำลาย มีอยู่ 2 ประเภท

3.1) การถากถางเพื่อการทำไร่ เป็นการถากถางป่าเพื่อที่จะนำพื้นที่มาใช้ในการเพาะปลูก ดำเนินการทั้งชาวเขา ชาวบ้าน นายทุน ชาวเขาทำไร่เลื่อนลอย ชาวบ้าน นำพื้นที่มาเพาะปลูกเพื่อการยังชีพ แต่นายทุนถากถางเพื่อนำพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อการค้า การทำลายป่าวิธีนี้จะเป็นการทำลายป่าอย่างสิ้นเชิง

3.2) ลดการลักลอบตัดต้นไม้ โดยควบคุมโรงเลื่อยที่ถูกต้องตามกฎหมายและขจัดโรงเลื่อยเถื่อนออกไปให้หมด

4) การป้องกันไฟป่า ไฟไหม้ป่าจัดว่าเป็นอันตรายที่ร้ายแรงเกิดขึ้นกับป่าไม้ มีดังนี้ คือ

4.1) การเผาป่าเพื่อกำจัดวัชพืชของชาวไร่

4.2) การกำจัดวัชพืชตามไหล่ทางหลวง

4.3) การเผาป่าเพื่อเลี้ยงสัตว์

4.4) เพื่อกำจัดศัตรูพืชและแมลง

4.5) ความพลั้งเผลอของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

4.6) เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

5. การปรับปรุงวิธีการทำป่าไม้ การตัดไม้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ คือ

5.1) ต้องพยายามที่จะลดความเสียหายของต้นไม้ที่โค่นลงมา โดยเว้นตอสูงจากพื้นประมาณ 30 ซม. เวลาล้มลงมาต้องระวังไม่ให้ปะทะกับก้อนหินหรือตอไม้ขนาดใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ตัดไม้ต้องมีคุณภาพ เช่น การใช้เลื่อยตัดไม้จะสูญเสียเนื้อไม้ไม่น้อยกว่าการตัดไม้ด้วยขวาน เป็นต้น

5.2) ป้องกันการตัดไม้จนโล่งเตียน คือ จะต้องตัดไม้ที่ได้ขนาด และต้องตัดแบบเป็นแถบ เป็นหมู่ หรือเป็นริ้ว และปล่อยต้นไม้เป็นแม่พันธุ์ไว้ ทั้งนี้ เมื่อตัดไม้ไปแล้วจะเหลือป่าบริเวณใกล้เคียงป้องกันลมพัดและรักษาความชื้นเอาไว้

6. พยายามเอาเนื้อไม้ที่ตัดแล้วมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ต้องใช้ประโยชน์ทุกส่วนของไม้ที่ตัดมา ไม้ที่เหลือจากการแปรรูปในการก่อสร้างแล้ว อาจจะนำไปเป็นวัตถุดิบในการทำไม้อัด และเครื่องใช้ขนาดเล็ก เช่น แจกัน ที่เขียนบุหรี ของเล่นเด็ก ของชำร่วย กล่องไม้จิ้มฟัน เป็นต้น

7. ป้องกันความเสียหายอันเนื่องมาจากแมลงและโรคพืช อาจจะได้โดย

7.1) การใช้สารเคมีพ่นลงในป่าไม้

7.2) การควบคุมโดยวิธีการทางชีวภาพ โดยการหาตัวล่า หรือตัวเบียนเบียนมาปล่อยไว้เช่น ต่อ แตน และแบคทีเรีย เป็นต้น

7.3) คัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมมาปลูก เพื่อที่จะสามารถที่จะต่อต้านโรคและแมลงได้ เช่น ต้นไม้โตเร็วมีใบแข็งและหนา เป็นต้นไม้ที่เปลือก ใบ หรือดอกที่มีกลิ่นรุนแรง

8. การดูแลพันธุ์ไม้สงวน ห้ามตัดไม้ 4 ประเภทเหล่านี้คือ

8.1) ไม้โทน คือ ต้นไม้ที่เจริญงอกงามและอยู่ห่างไกลจากพวกพ้อง จึงต้องบำรุงรักษาไว้ เพื่อขยายพันธุ์ในบริเวณนั้นต่อ

8.2) ไม้เชื้อ คือ ไม้ที่โตยังไม่ได้ขนาดเป็นต้นไม้ที่สมควรรักษาไว้เป็นแม่พันธุ์

8.3) ไม้สันเขา คือ ไม้ที่ขึ้นตามสันเขา เหมาะสำหรับการใช้ทำถ่านและฝน เพื่อให้ฝนตก ช่วยกระจายพันธุ์ตามไหล่เขา

8.4) ไม้สงวน คือ ไม้ขนาดใหญ่ที่ลือกلامสมบูรณ์ในบริเวณนั้น แต่ต้องการที่จะสำรองเอาไว้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามาก มีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ถ้าว่าไม่มีป่าไม้ สัตว์ทุกชนิดจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เพราะในระบบนิเวศนั้น พืชเป็นผู้ผลิตอาหารและสัตว์เป็นผู้บริโภค หากว่าไม่มีพืช สัตว์ต้องอดอาหารตายอย่างแน่นอน

ป่ามีคุณค่าอันดีและมีความสำคัญมากที่ได้ให้ประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อมอเนกประการ โดยเฉพาะประโยชน์ทางอ้อมนั้น น้อยคนนักที่จะเข้าใจผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายป่านั้น ส่วนใหญ่เป็นผลทางอ้อม เช่น การเกิดน้ำท่วม ความแห้งแล้ง เป็นต้น ประโยชน์ของป่าไม้นั้นมีอีกมากมาย ดังนี้

1. ประโยชน์โดยตรงของป่าไม้

1.1) ใช้เป็นผลผลิต เช่น การสร้างบ้าน การต่อเรือ การทำสะพาน

1.2) เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มและในโรงงานอุตสาหกรรม

1.3) ใช้เป็นวัตถุเคมี เช่น เซลลูโลสใช้ทำกระดาษ ไหมเทียม ลิกนินใช้ทำน้ำหอม และเครื่องสำอางต่าง ๆ เป็นต้น

1.4) ใช้เป็นอาหารได้ทั้งใบ ดอก เมล็ด ของไม้ต่าง ๆ

1.5) ยารักษาโรค เช่น ยาใช้เป็นสมุนไพรแก้โรคจากน้ำมันของผลกระเบา เป็นต้น

1.6) ใช้ทำอาหารสัตว์ เช่น ใช้เป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์

2. ประโยชน์โดยอ้อมของต้นไม้

2.1) ช่วยให้ฝนตกเพิ่ม และทำให้ความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ อากาศที่อยู่เหนือท้องที่มีป่าไม้ชื้นอยู่ ย่อมมีความชุ่มชื้นและเย็นกว่าในที่ไม่มีป่าไม้ เมฆฝนที่ลอยผ่านมา เมื่อกระทบความเย็นก็จะกลั่นตัวเป็นหยดตกลงมา

2.2) บรรเทาความรุนแรงของพายุ ลมพายุที่พัดมาเมื่อมาถึงที่มีป่าไม้เป็นฉากกำลัก็จะลดความเร็วลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสูง และความหนาแน่นของหมู่ไม้ และเรือนยอดของพันธุ์ไม้แต่ละชนิด

2.3) ป้องกันการพังทลายของดินในพื้นที่ที่มีป่าไม้ขึ้นอยู่เมื่อมีฝนตกลงมาบนยอดเรือนของต้นไม้ จะสกัดความรุนแรงของฝนไว้ไม่ให้กระทบผิวดินโดยตรง น้ำบางส่วนจะค้างอยู่บนเรือนยอดของต้นไม้ บางส่วนจะไหลตามต้น บางส่วนจะตกทะเลสาบหรืออ่างเก็บน้ำ บนพื้นป่ามักจะมีเศษไม้ ใบไม้ และซากเหลือต่าง ๆ ของพืชและสัตว์คอยดูดซับน้ำฝนและชะลอความเร็วของน้ำไหลป่า ประกอบกับดินป่าไม้มักเป็นดินดี มีอินทรีย์วัตถุสูง มีการดูดซับได้ดี

2.4) บรรเทาอุทกภัย ป่าไม้ช่วยชะลอความเร็วการไหลบ่าของน้ำ ทำให้การไหลของน้ำเป็นปกติไม่รวดเร็วจนก่อให้เกิดอันตราย น้ำป่าที่ไหลเร็วย่อมเข้มข้นเต็มไปด้วยกรวดทรายและหินต่าง ๆ เมื่อไหลสู่ลำน้ำก็จะทำให้ระดับน้ำนั้นสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดการตื่นเงินของแม่น้ำลำธารอีกด้วย

2.5) ทำให้น้ำไหลอยู่เสมอตลอดปี ทั้งนี้เพราะเมื่อฝนตกลงมาในป่าและดินอันร่วนซุย ก็จะซับน้ำเอาไว้ไม่ให้ไหลลงสู่แม่น้ำลำธารอย่างรวดเร็ว แต่จะถูกใบไม้ กิ่งไม้ และดินดูดซับเอาไว้ แล้วค่อย ๆ ซึมลงดินและสะสมเอาไว้เป็นน้ำใต้ดินแล้วค่อย ๆ ปลดปล่อยเข้าสู่ลำธาร ทำให้ฤดูแล้งซึ่งไม่มีฝนตกมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี

2.6) เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด ที่มีคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ การรักษาระบบสมดุลของระบบนิเวศน์ก่อให้เกิดความเป็นระบบนิเวศน์ที่มั่นคง นอกจากนี้ ประโยชน์ของสัตว์ป่ายังใช้เป็นอาหาร และยารักษาโรค

- พิทยา บวรวัฒนา. (2517). รัฐประศาสนศาสตร์ ทฤษฎี และแนวการศึกษา (ค.ศ. 1970 - ปัจจุบัน). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรัช เตชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. สิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537
- ทินพันธ์ นาคะตะ. (2516). นโยบายการพัฒนาและวิชาการ. พัฒนบริหารศาสตร์. 13 (1).
- สมนึก อ่องเอิบ. (2519). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด.
- สำนักงานสารนิเทศ. (2536). แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- โสมศรี มหัทธราฤทธิไกร. (2538). ความรู้และความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุทัศน์ ทาวงศ์มา. (2544). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของหมู่บ้านแม่ต๋า ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาน จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อดิสรณ์ กองเพิ่มพูน. (2543). ทักษะคิดของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอมก๋อย. การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อकिन รพีพัฒน์. (2527). บทวิจารณ์. ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- อำนวย คอวนิช. (2528). วนศาสตร์ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อาทิตย์ อุไรรัตน์. (2522). บทบาทข้าราชการในการกำหนดนโยบาย” นโยบายของรัฐ : อะไร ทำไม และอย่างไร. กุลธน ธนาพงศธร บรรณาธิการ. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.